

НАПРЯМ 1. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА КРАЇН БЛИЗЬКОГО І СЕРЕДНЬОГО СХОДУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-1>

Абашнік В. О.

*доктор філософських, професор,
професор кафедри філософії*

*Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна*

СИРІЯ ТА СИРІЙСЬКА КУЛЬТУРА У ТВОРЧОСТІ ІВАНА КРОНЕБЕРГА (1788–1838)

Початок сходознавства у Харківському університеті датується 18/30 жовтня 1803 р., коли на посаду ад'юнкта кафедри східних мов був призначений німецький уродженець Йоганн Готтфрід Барендт (нім. Johann Gottfried Barendt, 1761–1805). Однак він викладав у Харкові досить короткий термін, бо помер вже 2/14 грудня 1805 р. Наступний представник кафедри східних мов Харківського університету, професор Йоганн Альбрехт Бернгард Дорн (нім. Johann Albrecht Bernhard Dorn, 1805–1881) в 1827–1835 рр., був досить відомим фахівцем із різних напрямків сходознавства та оприлюднив багато досліджень [1]. Але не лише представники кафедри сходознавства торкалися сходознавчої тематики у своєму викладанні та у своїх працях в першій третині 19-го ст. у Харківському університеті.

Одним із науковців, які також розглядали сходознавчу проблематику, був професор латинської словесності та старожитностей Харківського університету Іван Якович Кронеберг (нім. Johann Christian Kroneberg), який походив із родини німецького лютеранського пастора та викладача Генріха Якоба Кронеберга (1740–1813). Він навчався у Німеччині, спочатку у відомому «Педагогіумі» (нім. das Pädagogium) у місті Галле, потім закінчив знаменитий Йенський університет та захистив там дисертацію, а з 1819 р. викладав у Харківському університеті латинську мову та літературу. Тут Іван Кронеберг був ад'юнктом (1819), потім екстраординарним професором (1820) та ординарним професором (1821), а в 1823–1829 рр. та в 1833–1836 рр. ректором Харківського університету. В цей час він оприлюднив численні праці, які були присвячені не лише латинській мові та літературі, але також

питанням історії, філософії, естетики, наприклад, збірку «Амалтея» (1825–1826) в двох частинах, «Брошурки» (1830–1833) в десяти частинах [2, S. 410–411].

Крім цих праць та робіт за своїм фахом, Іван Кронеберг був автором публікацій, де мова йшла про різні питання сходознавства. Серед них були: «Давня географія» (1836), «Про шляхи сполучення у давніх римлян» (1836), «Давній Карфаген» (1837) та інші. В цьому контексті слід назвати його велику статтю під назвою «Сирія», яку він опублікував у третьому номері своїх «Брошурок» (Харків, 1830). Цю роботу харківський професор присвятив історії, географії, релігії та культурі Великої Сирії, тобто, починаючи від прадавнини й до часів, коли Сирія входила до складу Османської імперії на початку 19-го століття. У даному сенсі автор розпочинає свою працю досить патетично: «Переступивши через Аманський хребет, ми ступаємо до Сирії, землі, котра у багатьох відношеннях є вартою уваги, й якщо все те, чим вона вирізнялася у різні часи, поєднати воедино, то її можна справедливо назвати унікальною» [4, с. 27].

У подальших роздумах Іван Кронеберг досить мальовничо зображує славетне минуле та положення Сирії на початку 19-го століття й пише: «Різноманітність землі та багатства ґрунтів, промисловість людська та багатства, здобуті діяльністю і працьовитістю, мистецтва та науки, розкіш та пишність, республіканське та монархічне правління, Пальміра та Віфлеєм, багатобожжя та поклоніння єдиному Богу, колиска християнства та батьківщина боголюдини, театр деспотизму, бідності і невігластва, картина спустошення та руїн, сцена грабуючих бедуїнів та богомольців, які незліченними натовпами течуть на поклін до святих місць своєї віри! – Ось Сирія! – Сирія давня та Сирія нова» [4, с. 27–28].

Потім Іван Кронеберг описує географічні особливості Сирії, а також звертається до її клімату й наголошує: «Річки незначні; натомість гори наділили Сирію озерами з прісною водою та багатими на рибу; із них лише одне *Lacus Asphaltites* [дослівно «Асфальтове озеро», тобто Мертве море, В.А.] не містить нічого живого та має вигляд царства смерті. Клімат на берегах та рівнинах досить жаркий, в горах помірний» [3, с. 28]. Надалі мова йде про відмінності клімату в різних районах Сирії, взимку та влітку, в горах та на рівнині й біля моря тощо. При цьому харківський автор посилається як на давні джерела, наприклад, на відому «Географію» Страбона, а також на новітні публікації англійських, німецьких та французьких подорожуючих. Серед них був англієць Роберт Вуд (1717–1771), який на основі своїх подорожей випустив праці «Руїни Пальміри» (1757), «Руїни Бальбека» (1757) та інші [4, с. 41].

Також Іван Кронеберг вказує на важливість моралі та свободи для розвитку Сирії як держави й підкреслює: «Може, ніяка інша земля, не

служує найсильнішим доказом того, наскільки необхідна моральна свобода духу та мудре правління для просвітництва та благополуччя народу» [4, с. 30]. В якості прикладу далі він називає давню Сирію, коли «...на заході височів багатий Тір, який омивали хвилі Середземного моря, – володар моря та засновник багатьох колоній! На півночі Антіохія, пишна столиця сирійських царів! На півдні священний Єрусалим! Навіть сам степ оживився завдяки творінням будівництва серед пісків, котрі гідні подиву» [4, с. 31]. Після цього автор презентує короткий огляд історії Великої Сирії – від процвітання у давнину за часів розквіту Тіра до підкорення Сирії персами, македонянами, римлянами та іншими народами.

Стосовно положення Сирії на момент виходу даної праці (1830) Іван Кронеберг наголошує: «Зараз Сирія розподілена на 4 пашалики та Палестину. В Галебському пашалику, котрий включає давню *Коммагену* та частину *Селевкиди* і *Циррестики*, існує ще під назвою Алеппо давній *Халибон*, який колись постачав своє прекрасне вино до столу персидського царя, він є складовим місцем для товарів, котрі привозять із Вірменії та Діарбекира, звідки відправляються каравани до Багдаду та Персії; котрий гендлює через Басру Персидською затокою й до Індії, через Дамаск до Єгипту та Мекки, й через Скандерун і Латакію до Європи» [4, с. 35–36]. Таким чином, харківський професор вказує тут на особливості територіального розподілу Сирії за часів Османської імперії, а також згадує важливу географічну та економічну роль знаменитого міста Алеппо.

Інший відомий центр Сирії також заслуговує уваги Івана Кронеберга, який далі продовжує так: «*Дамаск*, котрий лежить на рівнині, яка відкрита на південь й на схід, та оточена горами на захід і на північ, нині є центром, куди сходяться із Північної Азії всі молільники, котрі йдуть на поклоніння до Мекки. Їхня кількість щорічно сягає від 30 до 50 000 з незліченною кількістю верблюдів, коней та мулів» [4, с. 45]. Отже, харківський науковець тут вказує на важливу роль Дамаску як релігійного центру мусульман, але також як проміжного пункту на шляху до Мекки.

Для того, щоб вказати на особливості географічного положення Дамаску, назвати кількість молільників та навести інші дані, автор повинен був користуватися новітніми дослідженнями. У цьому сенсі наприкінці своєї праці Іван Кронеберг подає солідний список публікацій про Сирію різними мовами, зокрема англійською, латинською, французькою, італійською, німецькою мовами, майже на 4 сторінках [4, с. 53–56]. Причому остання, досить об'ємна монографія (обсягом більше 400 сторінок) цього списку датована 1821 роком. Мова йде про книгу «Подорож в Палестині, Сирії та Єгипті у 1817 році» англійського

дослідника Томаса Роберта Джоліффа (1780–1872) у німецькому перекладі [3].

Свою працю про Сирію Іван Кронеберг завершує наступними словами: «Головна дорога йде через величезну рівнину, котра на кожному кроці від Гази до Акри являє собою найчудовіші військові позиції, й котра, здається, самою природою призначена для поля битви. Вона ж і є свідком незліченої кількості битв» [4, с. 52]. Ця цитата харківського професора майже 200-літньої давнини зараз, на початку 21-го століття, звучить майже як трагічне пророцтво, якщо прийняти до уваги громадянську війну та військові дії, котрі ведуться у багатостраждальній Сирії, починаючи з 2011 року й дотепер.

В якості *головних висновків* можна констатувати наступне. По-перше, праця «Сирія» (1830) Івана Кронеберга була важливою публікацією у сенсі ознайомлення харківських студентів, але також широкої публіки з історією, географією, релігією та культурою Сирії. По-друге, харківський науковець зумів тут досить компетентно виокремити найважливіші моменти у багатовіковому розвитку цієї країни. По-третє, дана публікація була взагалі першою окремою роботою про Сирію у Харкові, а також однією із перших робіт щодо Сирії у загальноукраїнському контексті.

Список використаних джерел:

1. Abaschnik V.A. Johann Albrecht Bernhard Dorn (1805–1881) aus Coburg als Professor der Orientalistik in Charkow und Sankt Petersburg. *Coburger Geschichtsblätter. Hg. von der Historischen Gesellschaft Coburg e.V. Heft 1–2.* 2004. S. 26–39.

2. Abaschnik V.O. Kants Ideen in der Ukraine am Anfang des 19. Jahrhunderts. *Kant und die Berliner Aufklärung. Akten des IX. Internationalen Kant-Kongresses.* Hg. im Auftrag der Kant-Gesellschaft e.V. von Volker Gerhardt, Rolf-Peter Horstmann und Ralph Schumacher. In fünf Bänden. Berlin-New York: Walter de Gruyter, 2001. Bd. 5. S. 405–414.

3. Joliffe T.R. T.R. Joliffe's Reise in Palästina, Syrien und Aegypten im Jahre 1817. Nebst einer Vorrede von E. F. K. Rosenmüller. Leipzig: Industrie-Comptoir, 1821.

4. Кронеберг И. Сирия. *Брошюрки, издаваемые Иваном Кронебергом.* Харьков : В Университетской типографии, 1830. № III. С. 25–56.